

8. Psihologija. Pidručnik dlja pedagogičnih vuziv / Za redakciju G.S.Kostjuka. – K.: Vid-vo “Radjans'ka škola”, 1968. – 572 s.
9. Ribalka V.V. Teorij osobistosti u vitchiznjanij psihologii ta pedagogici: Navchal'nij posibnik / V.V.Ribalka. – Odesa: Bukaev Vadim Viktorovich, 2009. – 575 s.
10. Sajmon G.A. Metodologicheskie osnovanija jekonomiki / G.A.Sajmon // Sistemnye issledovanija 1989-90. – M.: Nauka, 1991.
11. Skovoroda G. Povne zibrannja tvoriv: U 2-h t. / G.Skovoroda. – K.: Naukova dumka, 1973. – T. 1. – 532 s.; – T. 2. – 576 s.
12. Sohan' L.V. Strategija zhittja osobistosti / L.V.Sohan' // Psihologija i pedagogika zhittetvorčosti. – K.: IZMN, 1996. – S.204-215.
13. Tetlok F., Gardner D. Superprognozuvannja. Mistectvo ta nauka peredbachennja. – K.: Nash Format, 2018. – 390 s.
14. Titarenko T.M. Zhittvej svit osobistosti: u mezah i za mezhami budennosti / T.M.Titarenko. – K.: Libid', 2003. – 376 s.
15. Tolstoj L.N. Pedagogicheskie sochinenija / sost. N.V. Kudrjavaja. – M.: GJeOTAR-Media, 2010. – 592 s.
16. Festinger L. Teorija kognitivnogo dissonansa / L.Festinger; per. s angl. A.Anistratenko. – SPb.:Juventa, 1999. – 318 s.
17. Shvalb Ju.M. Celepolagajushhee soznanie: psihologicheskie modeli i issledovanija / Ju.M.Shvalb. – K.: Milenium, 2003. – 152s.
18. Shopengaujer A. Dve osnovnye problemy jetiki. Svoboda voli i npravstvennost' / A.Shopengaujer. – M., 1992. – S. 46-124.
19. Jamnic'kij V.M. Rozvitok zhittetvorčoi aktivnosti: teorija ta eksperiment: Monografija / V.M.Jamnic'kij. – Odesa: PNC APN Ukraïni – SVD Cherkasov M.P., 2006. – 362 s.
20. Adler A. The cours of human life as a psychological problems. – Human Development, 1968. – № 3. – P. 184-200.
21. Kelly G.A. The psychology of personal constructs. A theory of personality. Vol.1. – New York: Norton, 1955 a. – R. 526-565.
22. The Heritage of Kurt Lewin: Theory, Research, and Practice | Journal of Social Issues, 1992. – vol. 48. – № 2. – P. 187.
23. Schotter F. On Morgenstern. V knige N.W.Spiegel and W.J.Samuels (eds), Contemporary Economists in Perspective, vol. 1 (JAI Press, 1984).
24. Steve Heims. John Von Neumann and Norbert Wiener: from mathematics to the technologies of life and death. – MIT Press, 1980. – 568 p.

УДК 658.34:334.014.71(480)

orcid.org/0000-0002-5891-2542

orcid.org/0000-0002-1230-5050

doi.org/10.26661/2310-4368-2018-2-14-15

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ГОТОВНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМЦІВ ПРАЦЕВЛАШТОВУВАТИ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

К.О. Островська

*доктор психологічних наук, професор, професор кафедри корекційної педагогіки та інклюзії,
Львівський національний університет імені Івана Франка
katerynaostrova@gmail.com*

Ю.Є. Ковний

*кандидат економічних наук, доцент кафедри корекційної педагогіки та інклюзії,
Львівський національний університет імені Івана Франка
kyuriy@email.ua.*

Островська К.О., Ковний Ю.Є. Соціально-психологічні чинники готовності малих підприємців працевлаштовувати осіб з інвалідністю. В статті визначено особливості підприємницької діяльності та готовність малих підприємців працевлаштовувати осіб з інвалідністю. Готовність особистості до діяльності визначається як цілісна інтегрована якість особистості, що характеризує її емоційно-когнітивну та вольову вибіркову прогнозуючу мобілізаційність у момент включення в діяльність певної спрямованості. Готовність виникає внаслідок досвіду людини, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні мотивів і потреб у неї, об'єктивації її предмета і способів взаємодії з ним. Згідно із результатами дослідження встановлено, що у підприємців переважає високий рівень спрямованості на справу, спілкування та середній рівень спрямованості на себе. У підприємців переважає високий рівень професійної компетентності, кар'єрної орієнтації менеджменту, прагнення до автономії, стабільності, виклику, інтеграції стилів життя, високий рівень прагнення до підприємницької діяльності та середній рівень служіння, що виражається прагненням особистості працювати на благо інших. Встановлено, що у підприємців на першому місці – *цінність пізнання* (інтелектуальний розвиток), на другому – *цінність освіченості* (широта знань, висока загальна культура), на третьому – *цінність впевненості у собі* (внутрішня гармонія, воля від внутрішніх протиріч, сумнівів), на четвертому – *цінність широти поглядів* (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички). Підприємці із вищим рівнем кар'єрної орієнтації служіння та цінністю широти поглядів частіше, ніж інші підприємці працевлаштовують осіб з інвалідністю.

Ключові слова: психологічна готовність до діяльності, малі підприємства, працевлаштування осіб з інвалідністю.

Ostrovskaya, K.O., Kovnyi, Yu.E. Socio-psychological factors of readiness of small entrepreneurs to employ persons with disabilities. The article describes the features of entrepreneurial activity and the willingness of small entrepreneurs to employ persons with disabilities. Readiness of the person to the activity is defined as the integral quality of the personality, which characterizes its emotional-cognitive and volitional selective predictive mobilization at the moment of inclusion in the area of a certain orientation. An important role in working with people with special educational needs is played by the employer's emotional intelligence. Five structural components of readiness are the following: motivational, cognitive, gnostic, emotional-volitional, evaluative. This high level of professional readiness involves theoretical and methodological and organizational and practical training (acquiring general theoretical knowledge and ability to analyze and evaluate their activities, a high degree of regulation and self-regulation of their behavior, the development of sensory-emotional sphere, etc.). According to the results of the survey, it was found that entrepreneurs have a high level of business orientation, communication and average level of self-orientation. Entrepreneurs have a high level of professional competence, a career orientation management, a desire for autonomy, stability, challenge, integration of lifestyles, a high level of desire for entrepreneurship and an average level of service, expressed by the desire of the individual to work for the good of others. It is established that entrepreneurs in the first place are the value of knowledge (intellectual development), on the second - the value of education (the breadth of knowledge, high general culture), on the third - the value of self-confidence (internal harmony, the will of internal contradictions, doubts), on the fourth - the value of breadth of views (the ability to understand another's point of view, respect other tastes, customs, habits). Entrepreneurs with a higher level of career orientation and value of the latitude of the Poles are more likely to employ persons with disabilities than other entrepreneurs. According to the results of the correlation analysis, correlation relations between the indicators of entrepreneurship, the focus on the business, the value of the breadth of views, professional competence, self-centeredness, self-confidence value, are revealed. The high level of professional competence of entrepreneurs is connected with the orientation towards oneself and the value of self-confidence, the propensity to entrepreneurship is connected with the focus on business and the value of the breadth of views.

Keywords: psychological readiness for activity, small enterprises, employment of persons with disabilities.

Постановка проблеми. Підприємець є центральною фігурою в бізнесі. Він прагне найефективніше поєднати всі фактори виробництва в єдиному господарському процесі з метою найраціональнішого втілення своїх ідей. У ринковій економіці саме підприємець повинен першим розгадати, які товари й послуги завтра знадобляться споживачам.

Малий бізнес є основною складовою економіки будь-якої держави. Малі підприємства мають деякі переваги порівняно з великими: забезпечують великою кількістю робочих місць для населення, дають надходження грошових коштів до державного бюджету шляхом сплати податків. Для підняття економіки України, потрібно розвивати дану сферу, яка дає 50–60% ВВП країни, це можна зробити шляхом зниження суми сплати податків та державної підтримки, що не є достатньою на даний час.

Мета статті: визначення соціально-психологічних чинників готовності працевлаштувати осіб з інвалідністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням економічних аспектів розвитку малого бізнесу займалось багато вчених, зокрема: Р. Рудик, А. Гринюк, З. Воронов, С. Румянцева, Б. Варналій, В. Кредісов, М.Хурса, Г. Цегелик, В. Грушко, М. Дем'яненко та ін. Такі науковці, як О. Благодарний, О. Карпова, які у своїх роботах переважно аналізували окремі показники діяльності малих підприємств. Проблеми та перспективи діяльності малого підприємництва були розглянуті в працях таких українських вчених, як В. Збарський, Т. Греджева, І. Максименко, А. Чухно, Т. Меркулова та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. З розвитком ринкових відносин посилилась роль малого бізнесу в державі. Становлення малого бізнесу України проходило в динамічних, часто змінюваних умовах. З переходом до економічних реформ в Україні, відбувається швидке зростання недержавного сектора економіки, однією з форм якого є малий бізнес. До малих підприємств відносяться підприємства, в яких середня чисельність працівників, зайнятих за звітний період на підприємстві не перевищує 50 осіб. Більшість вчених під малим бізнесом розуміють діяльність, яка здійснювана невеликою групою осіб, або підприємство, кероване одним власником [1, с. 22].

Підприємницька діяльність – праця індивіда, заснована на розвитку особистісних чинників, розширенні знань про свої можливості, спрямована на досягнення найкращого результату в господарській діяльності, на отримання економічної вигоди і насамперед привласнення додаткового продукту [4, с. 15-16].

З.С. Варналій зазначає, що мале підприємництво – це самостійна (за рахунок власних коштів) систематична інноваційна діяльність громадян – підприємців та малих підприємств на власний ризик з метою отримання підприємницького доходу (надприбутку). При визначенні поняття “малого підприємництва” треба враховувати не стільки кількісні критерії (кількість працюючих, розмір капіталу, прибутку грошового обігу, обсяги валової продукції, продажу тощо), скільки якісну характеристику. В першу чергу треба виділяти такі якісні критерії, як правова незалежність, єдність права власності та безпосереднього управління фірмою; безпосередній характер відносин між господарем та робітником; повна відповідальність за результати господарювання; невеликий ринок збуту; сімейне відання справою [1, с. 23].

Малий бізнес здатний вирішити проблеми з зайнятістю населення, шляхом створення нових робочих місць і поглинання надлишкової робочої сили. В Україні ця проблема останнім часом дуже загострюється. Дивлячись на зарубіжний досвід, мале підприємництво є більшим стабілізуючим фактором, ніж великі підприємства. Створення великої кількості малих підприємств дає поштовх в розвитку регіональної економіки. Розвиток здійснюється через конкуренцію малих підприємств між собою [5, с. 150].

В.Д. Грібов вказує, що зокрема наявність суттєвих переваг забезпечує малим фірмам, що знаходяться в умовах менш привілейованих, мають набагато менше засобів для життєво важливих стратегічних досліджень, можливість відвоювати свою долю на ринку [2, 5], і виділяє такі переваги.

1. Гнучкість і мобільність малого бізнесу, що дозволяє йому оперативно реагувати на запити ринку, швидко адаптуватись до змінних умов. Мале підприємництво можна кваліфікувати як особливий творчий тип економічної поведінки, для якого характерні підприємницький дух і ініціативна творча діяльність, зв'язана в той же час з певним ризиком для обмеженої кількості заінтересованих осіб.

2. Створення такої атмосфери в малій фірмі і можливості ефективного господарювання сприяє об'єднання в одній особі власника і управлінця, що є характерним для більшості малих підприємств.

3. Важливою перевагою малого бізнесу, що забезпечує його ефективність, є взаємозамінність працівників. При відомому розмежуванні функцій між співробітниками для малого колективу характерні взаємодопомога і підтримка один одного, а у випадку необхідності дублювання і взаємозамінність.

4. Суттєвою перевагою малої фірми висока швидкість проходження інформації, що обумовлено меншим об'ємом інформації на малих підприємствах і безпосереднім спілкуванням керівника і підлеглих.

5. Малі розміри фірми забезпечують їй хороше управління при порівняно низьких управлінських видатках.

6. І, що важливо необхідно відзначити, для організації малого бізнесу, як правило, не потрібно великих вкладень в основні засоби. Ця перевага притягує багатьох підприємців початківців і позитивно відображається на собівартості продукції та послуг [4, с. 17].

Мале підприємництво є особливим типом підприємницької діяльності. Його слід розглядати як єдність соціально-економічної та організаційнотехнічної сутності цього явища, тобто єдність підприємницьких (виробничих) відносин та продуктивних сил як сукупності матеріальноречових елементів виробництва, робочої сили та форм організації виробництва.

- Мале підприємництво є важливим структуроутворюючим чинником ринкової економіки.

- Мале підприємництво має винятково велике значення в перехідний період до ринкової економіки.

- Економічною основою малого підприємництва є приватна власність у різних її формах та різновидах.

В основі малого підприємництва, особливістю якого є діалектична єдність власності, управління і контролю в особі суб'єкта підприємницької діяльності, лежить приватна власність на всі складові виробництва. Саме воно індивідуалізує власність, робить розпоряджання нею найнаочнішим, конкретнішим. Мале підприємництво ґрунтується переважно на особистій праці його членів, які зацікавлені в нарощуванні та примноженні власності.

Готовність до професійної діяльності визначається як цілісна інтегрована якість особистості, що характеризує її емоційно-когнітивну та вольову вибіркову прогнозуючу мобілізаційність у момент

включення в діяльність певної спрямованості. Готовність виникає внаслідок досвіду людини, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні мотивів і потреб у неї, об'єктивності її предмета і способів взаємодії з ним. Емоційні, вольові та інтелектуальні характеристики поведінки особистості є конкретним вираженням готовності на рівні явища.

К. Платонов, стверджує, що готовність – це суб'єктивний стан особистості, яка усвідомлює себе здатною і підготовленою до тієї чи іншої діяльності і прагне до її виконання. Він розглядає готовність до професійної діяльності як результат трудового виховання, професійного навчання, психічної підготовки [6, с. 157].

Важливу роль в роботі з особами із особливими освітніми потребами відіграє емоційний інтелект роботодавця, що включає наступні складові: - здатність сприймати і відчувати емоції; - здатність направляти свої емоції на допомогу розуму; - здатність розуміти як виражається та чи інша емоція [7, с. 395].

А. О. Деркач, Л. Е. Орбан-Лембрик визначили п'ять структурних компонентів готовності: мотиваційний, когнітивний, гностичний, емоційно-вольовий, оцінний. При цьому високий рівень готовності фахівця передбачає теоретико-методологічну і організаційно-практичну підготовку (оволодіння загальнотеоретичними знаннями, вміння аналізувати та оцінювати власну діяльність, високий ступінь регуляції та саморегуляції своєї поведінки, розвиток чуттєво-емоційної сфери тощо) [3, с.98].

Х. Я. Сайко зазначає, що особистісна готовність визначається як наявність мотивів діяльності, пізнавальне ставлення до зовнішнього світу, сформованість комунікативних засобів та навичок, бажання спілкуватися, достатній емоційного і вольового розвитку психіки. Особистісна готовність полягає у формуванні в суб'єкта готовності до прийняття нової позиції на певному етапі соціалізації [8].

Говорячи про соціально-педагогічну і психологічну допомогу особам з аутизмом, К.О. Островська [9] стверджує, що на цей час в західних країнах склалася і продовжує розвиватися мультимодальна допомога, яка центрована на індивідуальному підході до особи і забезпечується «командою» професіоналів, які тісно контактують із сім'єю. Такий підхід демонструє досить високу абілітаційну ефективність корекційного процесу та майбутнє працевлаштування осіб з інвалідністю.

Методика та організація дослідження. У психологічному дослідженні брали участь 30 підприємців, які працевлаштовують молодих осіб із особливими освітніми потребами. У процесі роботи були використані такі методики: методика діагностики спрямованості особистості Б. Басса, методика вивчення кар'єрних орієнтацій («Якоря кар'єри») (Е. Шейн, адаптація В.О. Чикер й В.Е. Винокурової), методика “Ціннісні орієнтації” М.Рокича.

Згідно із результатами опитувальника Б. Басса встановлено, що у 44,6% підприємців переважає високий рівень спрямованості на справу, у 38,3% середній, а в 17% низький. Це свідчить про те, що у підприємців переважає високий рівень спрямованості на справу Також у 39,3% підприємців переважає високий рівень спрямованості на себе, у 43,4% середній, а в 17,3% низький. У більшості підприємців переважає середній рівень спрямованості на себе, оскільки підприємці меншою мірою спрямовані на досягнення власних інтересів. У 43,5% підприємців переважає високий рівень спрямованості на спілкування, 39,4% середній, а в 17% низький. Це свідчить про те, що у підприємців переважає високий рівень спрямованості на спілкування (рис. 1).

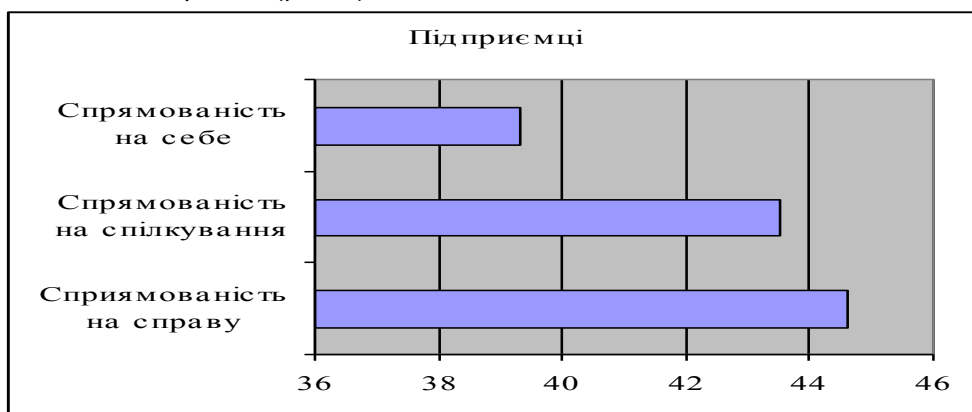

Рис. 1. Результати відсоткового аналізу за методикою діагностики спрямованості особистості Б. Басса

Згідно з результатами, отриманими за методикою вивчення кар'єрних орієнтацій («Якоря кар'єри») (Е. Шейн, адаптація В. О. Чикер й В. Е. Винокурової), виявлено, що у 62,4% підприємців переважає високий рівень професійної компетентності, у 21,6% – середній, а в 16% – низький. Це свідчить про те, що у підприємців переважає високий рівень професійної компетентності, що виражається у їх прагненні досягнути успіху у професійній сфері. У 45,6% підприємців переважає високий рівень менеджменту, у 31,2% – середній, а в 23,2% – низький рівень прояву цієї ознаки. У підприємців переважає високий рівень кар'єрної орієнтації менеджменту, що виражається у прагненні особистості досягнути цілей своєї кар'єри. У 64,5% підприємців встановлено високий рівень автономії, у 18,1% – середній, а в 17,1% – низький рівень прояву прагнення до автономності. Це свідчить про те, що у підприємців переважає високий рівень прагнення до автономії, що характеризується прагненням особистості звільнитися від організаційних правил, вимог та обмежень і яскраво вираженою потребою все робити на свій розсуд. У 58,7% підприємців встановлено високий рівень стабільності, у 28,6% – середній, а в 12,7% – низький рівень стабільності. У підприємців переважає високий рівень стабільності, що виражається прагненням до стабільного місця праці. Результати методики показані на рисунку 2.

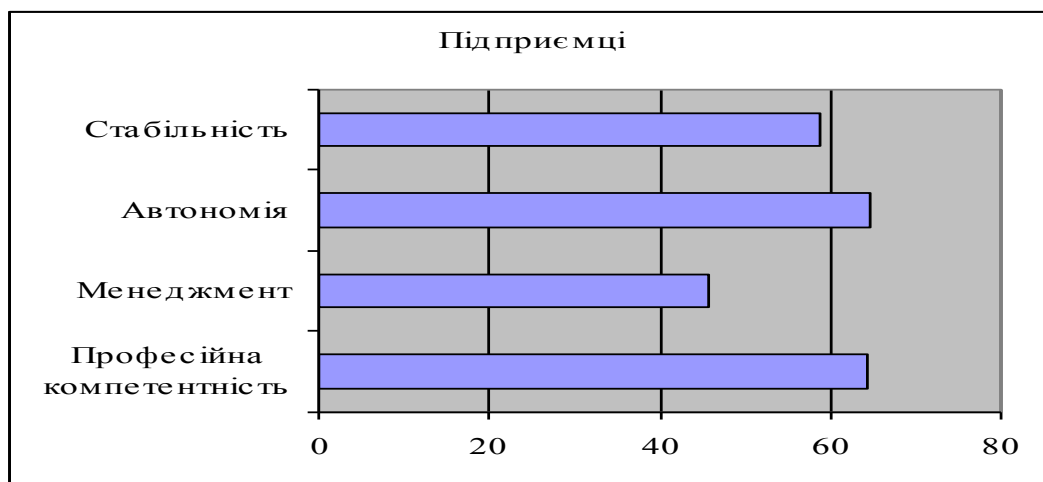

Рис. 2. Результати відсоткового аналізу за методикою вивчення кар'єрних орієнтацій («Якоря кар'єри») (Е. Шейн, адаптація В. О. Чикер й В. Е. Винокурової)

Встановлено, що у 30,2% підприємців переважає високий рівень служіння, у 52,4% – середній, а в 17,4% – низький рівень цієї ознаки. У більшості підприємців переважає середній рівень служіння, що виражається прагненням особистості працювати на благо інших. У 65,4% підприємців переважає високий рівень виклику, у 24,3% – середній, а в 10,3% – низький рівень виклику. Це свідчить про те, що у підприємців переважає високий рівень виклику, який характеризується прагненням до подолання перешкод, вирішення складних завдань, вдосконалення у своїй діяльності. У 55,7% підприємців виявлено високий рівень інтеграції стилів життя, у 25,6% – середній, а в 18,7% – низький рівень прояву цієї ознаки. У підприємців переважає високий рівень інтеграції стилів життя, що характеризується інтеграцією різних сторін життя. У 41,4% підприємців переважає високий рівень підприємництва, у 36,8% – середній, а в 21,8% – низький рівень прояву цієї ознаки. У підприємців переважає високий рівень прагнення до підприємницької діяльності, що свідчить про наявність відповідних вмінь та рис характеру (рис. 3).

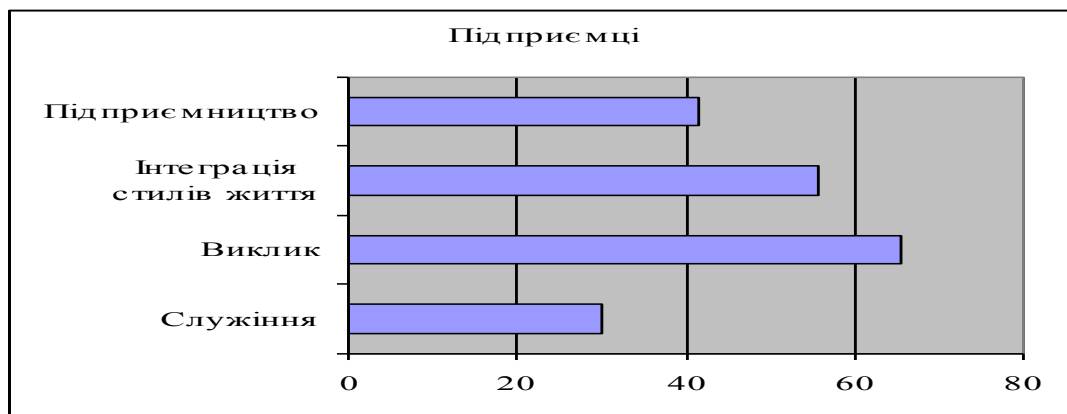

Рис. 3. Результати відсоткового аналізу за методикою вивчення кар'єрних орієнтацій («Якоря кар'єри») (Е. Шейн, адаптація В. О. Чикер й В. Е. Винокурової)

Важливою частиною дослідження стала діагностика цінностей серед підприємців за методикою “Ціннісні орієнтації” М.Рокича. Встановлено, що у підприємців на першому місці – *цінність пізнання* (інтелектуальний розвиток), на другому – *цінність освіченості* (широта знань, висока загальна культура), на третьому – *цінність впевненості у собі* (внутрішня гармонія, воля від внутрішніх протиріч, сумнівів), на четвертому – *цінність широти поглядів* (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички). Ціннісні орієнтації підприємців показані на рис. 4.

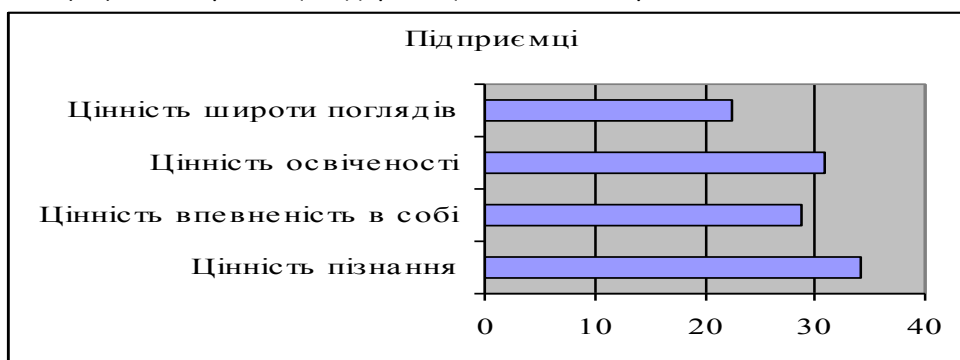

Рис. 4. Результати відсоткового аналізу за методикою “Ціннісні орієнтації” М.Рокича

Згідно із результатами кореляційного аналізу в групі підприємців виявлений прямий кореляційний взаємозв'язок між показниками підприємництва, спрямованість на справу ($r=0,33$), цінність широти поглядів ($r=0,44$). Високий рівень схильності до підприємництва пов'язаний із спрямованістю на справу та цінністю широти поглядів (рис. 5).

Рис. 5. Взаємозв'язок підприємливості із спрямованістю на справу та цінністю широти поглядів

Згідно із результатами кореляційного аналізу в групі підприємців виявлений прямий кореляційний взаємозв'язок між показниками професійна компетентність, спрямованість на себе ($r=0,42$), цінність впевненість у собі ($r=0,32$). Високий рівень професійної компетентності підприємців пов'язаний із спрямованістю на себе та цінністю впевненості у собі (рис. 6).

Рис. 6. Взаємозв'язок професійної компетентності із спрямованістю на себе та цінністю впевненості в собі

Висновки та перспективи подальших досліджень. В основі малого підприємництва, особливістю якого є діалектична єдність власності, управління і контролю в особі суб'єкта підприємницької діяльності, лежить приватна власність на всі складові виробництва. Саме воно індивідуалізує власність, робить розпоряджання нею найнаочнішим, конкретнішим. Мале підприємництво ґрунтується переважно на особистій праці його членів, які зацікавлені в нарощуванні та примноженні власності.

Готовність до професійної діяльності визначається як цілісна інтегрована якість особистості, що характеризує її емоційно-когнітивну та вольову вибіркову прогнозуючу мобілізаційність у момент включення в діяльність певної спрямованості. Готовність виникає внаслідок досвіду людини, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні мотивів і потреб у неї, об'єктивації її предмета і способів взаємодії з ним. Емоційні, вольові та інтелектуальні характеристики поведінки особистості є конкретним вираженням готовності на рівні явища.

Згідно із результатами дослідження встановлено, що у підприємців переважає високий рівень спрямованості на справу, спілкування та середній рівень спрямованості на себе. У підприємців переважає високий рівень професійної компетентності, кар'єрної орієнтації менеджменту, прагнення до автономії, стабільності, виклику, інтеграції стилів життя, високий рівень прагнення до підприємницької діяльності та середній рівень служіння, що виражається прагненням особистості працювати на благо інших. Встановлено, що у підприємців на першому місці – *цінність пізнання* (інтелектуальний розвиток), на другому – *цінність освіченості* (широта знань, висока загальна культура), на третьому – *цінність впевненості у собі* (внутрішня гармонія, воля від внутрішніх протиріч, сумнівів), на четвертому – *цінність широти поглядів* (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички). Підприємці із вищим рівнем кар'єрної орієнтації служіння та цінністю широти поглядів частіше, ніж інші підприємці працевлаштовують осіб з інвалідністю.

Література

1. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. // З. Варналій. – К.: “Знання”. КОО, 2005. – 302 с., 23
2. Грибов В.Д. Менеджмент в малом бизнесе: Учебное пособие // В. Грибов. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 128 с.
3. Деркач А. А. Акмеологические основы становления психологической и профессиональной зрелости личности / А. А. Деркач, Л. Э. Орбан – М.: РАУ, 1995. – 208 с.
4. Мацакевич М.В. Феномен малого підприємництва контексті розвитку цілісної економічної системи // М. Мацакевич/ Молодь і ринок. – 2012. – №6. – С. 15 – 21.
5. Пачковський Ю.Ф. Підприємництво в новітніх теоретичних пошуках та інтерпретаціях // Ю Пачковський. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2003. – №3. – С. 149 – 159.
6. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов.; отв. ред. А. Д. Глоточкин. – М.: Наука, 1986. – 255 с.
7. Сайко Х. Я. Психологічні особливості педагогів з різним рівнем ставлення до залучення аутичних дітей в загальноосвітні школи / Х. Я. Сайко // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. / за ред. В. М. Синьова. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 23. – Сер. № 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – С. 395 – 399.

8. Сайко Х. Я.. Суб'єктно-особистісна готовність корекційного педагога до виховання дітей з аутизмом: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.08 «Спеціальна психологія» / Х. Я. Сайко. – К., 2016. –19 с.
9. Островська К. О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги. Навчальний посібник, 2006. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. – 110 с.

References transliterated

1. Varnalij Z.S. Male pidpriemnictvo: osnovi teorii i praktiki.// Z. Varnalij. – K.: “Znannya”. KOO, 2005. –302 s., 23
2. Gribov V.D. Menedzhment v malom biznese: Uchebnoe posobie // V. Gribov. – M.: Finansy i statistika, 1999. – 128 s.
3. Derkach A. A. Akmeologicheskie osnovy stanovleniya psihologicheskoy i professional'noj zrelosti lichnosti / A. A. Derkach, L. E.H. Orban – M. : RAU, 1995. – 208 s.
4. Mashchakevich M.V. Fenomen malogo pidpriemnictvau konteksti rozvitku cilisnoi ekonomichnoi sistemi.// M. Mashchakevich./ Molod' i rinok. – 2012. – №6. – S. 15 – 21,
5. Pachkovs'kij YU.F. Pidpriemnictvo v novitnih teoretichnih poshukah ta interp reta ciyah // YU Pachkovs'kij. Sociologiya: teoriya, metodi, marketing.– 2003. – №3. – S. 149 – 159.
6. Platonov K. K. Struktura i razvitie lichnosti / K. K. Platonov.; otv. red. A. D. Glotochkin. – M.: Nauka, 1986. – 255 s.
7. Sajko H. YA. Psihologichni osoblivosti pedagogiv z riznim rivnem stavlennya do zaluchennya autichnih ditej v zagal'noosvitni shkoli / H. YA. Sajko // Naukovij chasopis NPU im. M. P. Dragomanova : zb. nauk. pr. / za red. V. M. Sin'ova. – K. : NPU im. M. P. Dragomanova, 2012. – Vip. 23. – Ser. № 19. Korekciyna pedagogika ta special'na psihologiya. – S. 395 – 399.
8. Sajko H. YA.. Sub'єктно-особистісна gotovnist' korekciynogo pedagoga do vihovannya ditej z autizmom: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psihol. nauk : 19.00.08 «Special'na psihologiya» / H. YA. Sajko. – K., 2016. –19 s.
9. Ostrovs'ka K. O. Autizm: problemi psihologichnoi dopomogi. Navchal'nij posibnik, 2006. – L'viv: Vidavnichij centr LNU imeni Ivana Franka. – 110 s.

УДК 377.3.019:94-032.43

orcid.org/0000-0001-7867-7132

orcid.org/0000-0002-4397-6930

orcid.org/0000-0001-6990-6810

doi.org/10.26661/2310-4368-2018-2-14-16

ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ СПЕКТРОМ АУТИСТИЧНИХ ПОРУШЕНЬ

І.П. Островський

доктор технічних наук, професор

Львівський національний університет імені Івана Франка

ihor.p.ostrovskiy@lpnu.ua

Х.Я. Сайко

кандидат психологічних наук, асистент кафедри корекційної педагогіки та інклюзії

Львівський національний університет імені Івана Франка

xristina.sayko@ukr.net

М.В. Гжондзель

магістрант кафедри початкової та дошкільної освіти

gjondzel.mar@gmail.com

Островський І.П., Сайко Х.Я., Гжондзель М.В. Особливості просторових уявлень у дітей дошкільного віку із спектром аутистичних порушень. В статті визначено особливості просторових уявлень старших дошкільників із спектром аутистичних порушень. Визначено психологічні особливості дітей з аутизмом. Розвиток просторового орієнтування розглядається як важлива складова загального розвитку дитини. Формування компонентів просторового орієнтування у дітей із аутизмом відбувається зі значними труднощами. Ефективність розвитку просторового орієнтування може бути досягнута за умов забезпечення оптимізації змісту навчання, розвитку пізнавальної активності, упровадження спеціальної системи корекційно-розвивальних вправ, методів та прийомів. За результатами проведених досліджень у групі з 40 дітей із спектром аутистичних порушень старшого дошкільного віку встановлено, що у 25,9% дітей переважає високий рівень просторових уявлень, у 28,6% – середній, а в 45,5% – низький рівень прояву цієї ознаки. Ефективна діагностика, з застосуванням видів психокорекційної допомоги сприятимуть розвитку просторових уявлень.

Ключові слова: просторові уявлення, діти із аутизмом, спонтанна імітація, довільна регуляція, соціальна включеність, пізнавальна діяльність.